

OKUMADA YOLGÖSTERİCİLİK

Sami N. ÜZERDİM*

I.

Cocukluğumuzda, ne bulursak okurduk. Üstelik, o zamanlar kitapların sayısı bugünkünden çok azdı. Eski yazınımızdan, yabancı dillerden bugünkü denli kitap aktarılmamıştı. Yol gösteren, yol gösterici yayınlar da yoktu. **Yücel** Dergisinden, Mart-Ağustos 1938 sayılarında Will Durant'ın, seçilmiş yüz kitaplık dizelgesini anımsıyorum sadece. Ama, artık liseyi bitirmiş, üniversiteye geçmiştik.

Bu türde dizelgeler zamanla çoğaldı. Baha Dürder, bunları dergilerden toplayarak 1959'da **Okunacak Romanlar** adını verdiği küçük bir kitapta bir araya getirdi. Bugün bu kitabı bulmak güç, dahası olanaksızdır. **A. Ü. S. B. F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllığı'nın** 1974/1976 sayısında yayımlanan «Seçme Kitap Listeleri» başlıklı yazımda, bu konu üzerinde durmuş, birkaç dizelge de vermiştim. Yazının temelini, 1947'de Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan Great Books Foundation adlı vakfın yayımladığı kitaplar oluşturuyordu.

«Konuşma Önderleri» yetiştirme amacını güden bu kuruluş, her yıl on beş kadar kitabı gençlere okutuyor, bunlar üzerinde tartışmalarını sağlıyordu. Kitapları, ucuz baskılar halinde yayımlıyordu da. İlk beş yıllık yayınları gördüm; beşinci yıl kitaplarının sonuncusunda da, altı-sekizinci yılların izlenmesini buldum. Bu dizelgeleri, sözü geçen yazımda verdim, Türkçeye çevrilmiş olanları da belirttim.

Yazıma, iki ek de koymuştum. Bunlardan biri, yine Amerika Birleşik Devletleri'nde, Committes on College Reading'in **Good Reading** adlı kitabın 1934 basımı için hazırladığı «100 Seçkin Kitap» dizelgesiydi.¹ Komite'nin danışmanları olan tanınmış yazarların zamanla bu dizelgeyi gözden geçirdikleri de adı verilen kitapta belirtiliyordu. Bu dizelge, bugün yeniden değiştirilmiş olmalıdır.

İkinci Ek ise, Tahir Alangu'nun 1974'te Milliyet Yayınları arasında çıkmış olan, iki büyük ciltlik **100 ünlü Türk Eseri**'ndeki yaptıkları içeriyordu.²

*S.B.F. Basın-Yayın Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi.

1, 2 Her iki dizelge de, sözü geçen yazımızda, düzelti sırasında birkaç eksiklik verilmiştir. Türk yazınında : Aşık Paşa, Ahmedi, Necati, Fereizci-zade; Dünya yazınında ise : Dante ile Hayyam atlanmıştır.

T. Alangu'nun dizelgesi üzerinde —öğrencilerimle— uygulamalı ders çerçevesinde durmaktayım. T. Alangu, Önsöz'ünde kitabını şöyle anlatıyor :

«Edebiyatımızın, yazılı ve sözlü kaynaklardan, kitaba geçerek yayılan en seçkin örnekleri, ortaya çıktıkları çağdan başlayarak, zaman içinde sürekli yaşama ve etkileme fonksiyonları da göz önüne alınarak, bu kitaba derlendi.»

T. Alangu'nun kitabı, Türk yazınının, yüzyıllar boyunca verdiği yapıtları saptama amacını güdüyor. Ancak, bu yüz kitabın hepsinin, bugünkü okuyucularca bilinmesi gerekirse de, tümünün okunacağı, hele baştan sona okunmasının zorunlu olduğu söylenemez. Her şeyden önce, karşımıza dil ögesi çıkar. Büyük bir ozanın bütün divanını —örneğin Fuzulî'yi— baştan sona okumaya kaç kişi katlanabilir? Böyle bir okuma, salt uzmanların işidir. O zaman, genç okuyucu için, Divan şiirinden geniş bir seçkiye gereksinmesi vardır. T. Alangu'nun kitabındaki bütün divanlar, dahası, halk şiiri örnekleri, ancak seçkilerden izlenir; okuyucu, özel bir merakla kapılırsa, bunların tümüne el uzatabilir. Günümüzde bile, çok yazmış ozanların bütün şiirlerini okumaya vakit olmadığı da göz önünde tutulabilir.

T. Alangu, birkaç Osmanlı tarihi de veriyor. Bir fikir edinmek için, tarihlerden parçalar okunabilir; ya da, herhangi bir dönemi inceleyecek olan kişi, tarihlere derinlemesine girer. Seçkilere bunlar da gerektir. Hele, «şuara tezkireleri» diye bilinen kitapları, uzmanlarının bile baştan sona okuması bir sorundur.³

T. Alangu'nun 19. yüzyıla değin verdiği örneklerden, seçkilerde değil, tüm olarak okunacakları şöyle sayabiliriz : **Yuluğ Tekin Anıtı**, **Kudatkubilig** (Yusuf Mas Hacıp), **Yunus Emre Divanı**, **Mevlit** (Süleyman Çelebi : **Vesiletün Necat**), **Dede Korkut**, **Terkib-i Bend** (Bağdatlı Ruhi), bu arada, **Kâşgarlı Mahmud'un Divanü Lûgat-It Türk'ü Kâtip Çelebi ile Çelebi ile Evliya Çelebi'den seçmeler** de söz konusu edilmelidir.

Geride kalan yüzyılların yaratıları olan yapıtların, yalnız dil açısından değil, başka bakımlardan da, ancak uzmanlarınca okunabileceği gerçeğini yinelemek zorundayız.

Türk yazınının, 19. yüzyılda başladığını öne sürmek haksızlık olur. Ne var ki, eski yazınımızı bu yüzyıla değin özet ve seçki olarak okuyucuya sunmaktan başka umarımız yoktur. Yine de, T. Alangu'nun,

³ Hasan Çelebi Tezkiresi Üzerinde Çalışmış, her ikisini de yitirdiğimiz İbrahim Kutluk ile İbrahim Olgun, bunların ancak özetlerinin işe yarayacağını söylemişlerdi.

yukarıda andıklarımız dışında daha kimlere yer verdiğini anıp ge-
çelim :

Âşık Paşa, Ahmedi, Nesimi, Şeyhi (**Harname**, kısa bir öykü oldu-
ğu için baştan sona okunabilecekler arasına katabiliriz), Âşıkpaşaza-
de, Ahmet Paşa, Kaygusuz Abdal, Ali Şir Nevai, Necati, Babür Şah,
Sehi Bey, Zati, Lâtifi, Fuzuli, Hayali Bey, Pir Sultan Abdal, Âşık Ce-
lebi, Taşlıcalı Yahya Bey, Kınalızade Hasan Çelebi, Baki, Nef'i, Peçe-
vi, Şeyhülislam Yahya, Naili-i Kadim, Karacaoğlan, Naima, Köroğlu
Destanı, Nabi, Nedim, Şeyh Galip. Burada, Pir Sultan, Karacaoğlan
gibi, tümü ile okunacak, dil bakımından da sakıncası olmayan ozan-
ları seçkilere kapaatmayı haksız bulabilirsiniz. İşin bu yanını, okuyu-
cunun kendisine bırakmak daha uygun olur. Halk ozanlarının, ağız-
dan ağıza geçerken yinelemelerle dolan şiirlerini elemek yine okuyu-
cunun çabasına kalır.

II.

19. Yüzyılda, T. Alangu, dört halk ozanına yer vermiş : Bayburtlu
Zihni, Erzurumlu Emrah, Seyrani, Dadaloğlu, Yukarıdaki sözlerimize
ek olarak, Alangu'nun da, halk ozanlarından «örnekler» okunacağını
belirtmiş olduğunu analım. Bu Yüzyılda, dört tane Moliere adaptecisi
var. Yazın tarihimiz yönünden Alangu'yu haklı bulabilirsek de; Âli Bey,
Teodor Kasap ve Feraizcizade Şakir'i uzmanlara bırakarak Ahmet
Vefik Paşa ile yetinmek isteriz. Ziya Paşa'nın **Terkib-i Bend'**ini, ça-
ğının bir eleştirisi olarak (Ruhi'ninki gibi), dilini çözerek okumak ge-
reker. Namık Kemal'in, gününde olaylar Yaratan **Vatan Yahut Silistre'**
sı ile birlikte, özellikle çeşitli konularındaki yazılarından seçkilere
örnekler bulundurmalıdır. Şinasi'nin **Şair Evlenmesi** bugün rahatça
okunabilir; onun da yazılarından örneklere yer verilerek. Ahmet Mit-
hat Efedi örneği bir halk öğreticisinin romanlarından bugün zevk al-
mak olaağı kalmamışsa da, yazınımızdaki yeri göz önüne alınarak
bir yapıtı okunabilir (Alangu, **Eflatun Beyle Rakım Efendi'**yi seçmiş).
Cevdet Paşa'nın tarihini, yakın tarihimizi öğrenmek isteyenler oku-
malı; seçkilere de örnekler alınmalıdır.

Abdülhak Hâmit Tarhan'ın **Makber'**ini bugünün genci nasıl oku-
yabilir? Ama, bilinmesi gerekir; seçkilere örnekler alınabilir. Samipa-
şazade Sezai'nin **Sergüzeşt** adlı, bugünkü dile de çevrilmiş olan kü-
çük romanı, Recaizade Ekrem'in, yine bugünkü dile aktarılmış bulun-
an **Araba Sevdası** ile birlikte okunmalıdır; çünkü, gerçekçi nitelikte
yapıtlardır.

Tevfik Fikret'in **Rübab-ı Şikeste'**sinin dili ağırdır; Ahmet Muhip
Dranas'ın **Kırık Saz'**ından, ya da A. Kadir Meriçboyu'nun çevrilerin-

den, Cevdet Kudret'in **Son Şiirler** adlı —çevirilerini de veren— kitabından izlenebilir. Muallim Naci'yi genç kuşağa salık verebilir miyiz? Ama, yazınıımızdaki yerini bilmeleri gerekir. Aslında Alangu da, onun, anılarını içeren, dili sade **Ömer'in Çocukluğu**'nu dizelgesine almıştır. Mehmet Emin Yurdakul'un **Türkçe Şiirleri**, o günkü koşullar içinde; dili, toplumsal içeriği, Türklük bilinci açısından savsaklanamaz. Halit Ziya Uşaklıgil'in **Mai ve Siyah**'ına **Aşk-ı Memnu**'unu da katalım. Türk da katalım. Türk romanının en ilginç kişisi Hüseyin Rahmi Gürpınar'ı Alangu **Mürebbiye** ile temsil etmiş. Oysa, bir tek romanı ile kalmak bir eksiklik olur. **Şipsevdi, Hakka Sığındık, Gulyabani, Utanmaz Adam** vb. eserleri de alınabilirdi.

20. yüzyılın başında, Mehmet Rauf'un **Eylül**'ü var. Bugünün gen-ci, bu romandaki aşkı belki yadırgar; ancak, yazınıımızda bu yapıtın bir yeri vardır. Ahmet Şuayıp'ın **Hayat ve Kitaplar**'ı düşün tarihçilerini ilgilendirebilir. Hüseyin Cahit Yalçın'ın **Hayal İçinde** romanı mı, yoksa **Edebi Hatıraları** mı daha ilginçtir? Eşref'in yergileri, çeşitli seçmeler halinde yayımlandı; Cevdet Kudret'in kitabı salık verilebilir. Ömer Seyfettin'in salt **Bomba** adlı öyküsü değil, hemen bütün öyküleri, özellikle Efruz Bey dizisi okunmalıdır. Ebubekir Hazım Tepeyran'ın **Küçük Paşa** adlı gerçekçi romanı —nedense— bir türlü bugünkü dile aktarılamadı. Tarihi hakla indirmiş olan Ahmet Refik Altınay'ın küçük kitabı **Lale Devri**'ni atlamamalıdır; daha geçen yıllarda yeniden basıldı. Ruşen Eşref Ünaydın'ın 1918'de yayımlanan **Diyorlar ki'si**, yazın alanında ilk konuşmaları içerdiği için, bugünkü yazıya da aktarılan basımından okunabilir. Yahya Kemal Beyatlı'nın şiirleri; Ahmet Haşim'in kilerle ve bu ikincinin düzyazıları da unutulmayarak gözden geçirilmelidir. Fuat Köprülü'nün **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**'ını, konuya ilgi duyanlara, Yunus Emre'de derinleşeceklerle salık verebiliriz. Yazınsal değerini, İstanbul'dan sürüldüğü Çorum'daki izlenimlerine borçlu olan Refik Halit Karay'ın **Memleket Hikâyelerinden** vazgeçilmez Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerindeki toplumsal içerik —dinsel bakış açısına dayansa da— unutulamaz. Musahipzade Celal'in, Osmanlı döneminde kesitleri ele alan oyunları, yazın tarihlerinde pek raslanmayan Sermet Muhtar Alus'un, Birinci Dünya Savaşı'ndaki türedi var-sılların şımarık yaşamlarını anlatan **Harp Zengini'nin Geline** adlı romanı, bu arada, ikinci sırada bırakılan Osman Cemal Kaygılı'nın **Çingenerler**'ini de genç okuyucu okumayı denemelidir. Yaşamının dağınıklığı nedeniyle dizgeli yazamamış olmasından dolayı biraz savsaklanan Mahmut Yesari'den Alangu, **Tipi Dindi** adlı romanı almış. Ziya Gökalp'ın **Türkçülüğün Esasları**, önyargılara kapılmadan, kesinlikle okunmalıdır. Memduh Şevket Esendal'ın tek öyküsünü alan Alangu'ya karşı, iki cilde sığan bütün öykülerini, bir de tek romanı **Ayaşlı ve Ki-**

racıları'nı (Cumhuriyetin ilk yılları Ankarasını yalın ve gerçekçi bir anlatımla verdiği için) öne süreceğiz. Reşat Nuri Güntekin'in **Yeşil Gece**'si —bizce de— en iyi romanıdır; ancak, **Çalikuşu**, **Yaprak Dökümü** de unutulmamalıdır. Yazı yaşamındaki eğri çizgilere karşın Peyami Safa önemli bir kişidir; bir şiir gibi güzel olan küçük romanı **Dokuzuncu Harlıye Koşuşu** okunmadan geçilmemelidir. Falih Rıfkı Atay, Türkçenin en usta yazarıdır; Alangu, ilk yazılarından olan **Zeytin Dağı**'nı almış. Haklıdır da. Bizce **Eski Saat**'taki yazıları da ilginçtir, Kemalist ideolojinin czanı Behçet Kemal Çağlar bugün unutuldu. Seçkilere girmesi gerekir. Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın bütün şiirleri mi, seçilecek olanlar mı okunmalı, bunu da okuyucuya bırakalım. Halide Edib-Adıvar'ın **Sinekli Bakkal**'ı, 1908 sıraları toplumuna çeşitli etkileri bir küçük kııda toplaması açısından hem ilginç, hem de —kimilerince— yapaydır. Ancak, **Vurun Kahpeye** ile birlikte, okunması zorunludur. Sabahattin Ali'yi bugünkü kuşak aslında tanıyor; roman ve öyküleri ile kendini kabul ettirmiş bir yazar olarak unutulmamalı. Orhan Veli Kanık ve arkadaşları, eski şiir anlayışını yıkmayı başarmış bir kuşak olarak, yazınımızda yerlerini vurgulamışlardır. Abdülhak Şinasi Hisar, eski İstanbul konak ve yalılarının, üst katman insanlarının yaşamını yansıtan bir yazardır; yadırgayan da bulunmuştur, ama yadsınamaz. Fahim Bey ve Biz Dr. Adnan Adıvar'ın **Tarih Boyunca İlim ve Din** adlı büyük yapıtı Batı'daki benzerlerinden hiç de aşağı değildir, okunmazsa okuyucu bir yanıla eksik kalır. Nurullah Ataç, bir zamanlar, her yazı yazanın «acaba ne diyecek?» diye çekindiği ilginç bir kişiliktir. Alangu onun **Günlerin Getirdiği** adlı denemelerini almış; bizce iki ciltlik **Günce**'sinden vazgeçilemez. Cahit Sıtkı Tarancı'nın **Otuz Beş Yaş** şiiri ile bu adı taşıyan kitabı ilgi dışında bırakılamazdı. Sait Faik Abasıyanık'ın, verilen tek kitabı değil, hemen bütün öyküleri okunacaktır. Cevat Fehmi Başkut, gazeteci olarak, oyunlarında hep günceli seçmiş, ancak **Paydos** adlı öğretmen «dramı» unutulmamıştır. Ahmet Hamdi Tampınar, çok yönlü bir kişidir; yarım kalmış **19. Asır Türk Edebiyatı**'na şiirlerini, roman, öykü, deneme ve mektuplarını da katalım. Neyzen Tevfik'in **Azab-ı Mukaddes**'inden biz seçkiler öneriyoruz; yer-gilerine lirik koşmalarını da katarak. Kemal Tahir'i seven Alangu, Yaşar Kemal'i de dışarıda bırakarak salt Orhan Kemal'i almış : **Bereketli Topraklar Üzerinde**. Ve, dizelgesini Asaf Halet Çelebi adlı bugün unutulmuş ilginç ozanın : **Om Mani Padme Hum** adlı küçük kitabı ile bitirmiş.

Çok hızlı geçtiğimiz dizelge burada bitiyor. Ancak, Alangu, 100 sayı ile sınırladığı seçkisine kimi önemli kişileri almamış, ya da alamamıştır. Jön Türkler'den başlayarak Cumhuriyet dönemi içlerine değin, yakın tarihimizi dizi halinde romanlarıyla canlandıran

Yakup Kadri Karaosmanođlu «Yabanı Kiralık Konak'ı ve başka yapıtlarıyla dizelge dışı bırakılmıştır. İdeoloji yanı bir yana bırakılarak Nazım Hikmet Ran anımsanmalıdır. Bugünkü anlayışından geriye gidilerek, Otel Odaları ozanı Necip Fazıl Kısakürek'e de yer verilebilir. Ahmet Muhip Dranas'ı da gözden çıkaramıyoruz. vb. Dizelgeyi uzatmadan, en son, Atatürk'ün NUTUK'unun (SOYLEV) kitaba alınmayışını büyük bir unutkanlık saydığımızı da söyleyelim.

Yazıyı uzatmamak için kısa çizgilerle verdiğimiz bu dizelgenin, genç okuyuculara —Türk yazını açısından— bir yol gösterici olacağını sanıyoruz. Ancak, çok yenilere değinmedik. Bu, bizim eksiğimiz değildir; en yeniler için zamanın geçmesi gerekir. Fazıl Hüsnü Dađlarca ve onun kuşağı bile, Alangu'nun dizelgesi dışında kalmıştır. 100 kitap sınırlamasında kalacaksak; 19. Yüzyıla değin, seçkiler yoluyla sayıyı indirerek, ağırlığı son iki yüz yıla verebiliriz.⁴

⁴ Dünya yazını için, iki yeni kitap : Abraham Lass : 100 Büyük Roman. 1980. Robert B. Downs : Dünyayı Deđiřtiren Kitaplar, 1980.